

زینب کبری، کبری پرستاران

زینب کبری علیها السلام را در دوران حوادث روزگار قرار داد. مسمومیت و غربت برادرش امام حسن علیه السلام جلوه دیگری از بی مهریهای نامردمان در مقابل این دخت رسالت و میوه امامت بود. او با کوله باری از این تجربه‌های آموزنده و تلخ، کمر همت بسته و برای پاسداری از خونین‌ترین حماسه تاریخ و رساندن پیام اسلام و حقیقت به گوش جهانیان با برادرش امام حسین علیه السلام هجرتی تاریخی و سرنوشت ساز را آغاز نمود که کمترین مصیبت‌های آن، نظاره‌گر بودن شهادت برادران، فرزندان و برادر زاده‌های عزیز و

اولین دختر حضرت امیر مؤمنان علی علیه السلام در پنجم جمادی الاولی سال پنجم هجری در مدینه منوره به دنیا آمد. این دختر شایسته آنچنان به صفات و خصلت‌های پسندیده پدر گرامی‌اش شباهت داشت که زینب (زینت پدر) نام گرفت. او در ۵ سالگی در مصیبت از دست دادن جد گرامی‌اش حضرت خاتم الانبیاء صلی الله علیه و آله به سوگ نشست و با چند ماه فاصله مظلومیت و شهادت مادرش زهرا علیها السلام را لمس نمود. مشاهده ۲۵ سال غربت و تنهایی پدر و سپس دیدن فرق شکافته او در محراب مسجد کوفه

گرامی‌اش بود.

این مقال می‌کوشد به مناسبت تقارن روز پرستار با تولد حضرت زینب علیها السلام دو موضوع را بررسی کرده و به هم پیوند دهد.

نخست به جلوه‌هایی از هنر حیاتبخش پرستاری در سیره حضرت زینب علیها السلام نظری افکنده و ره‌توشه‌هایی را از زندگی آن بانوی گرامی به خوانندگان گرامی تقدیم کند و آنگاه به جایگاه ارزشمند شغل پرستاری در فرهنگ اهل بیت علیهم السلام اشاراتی داشته باشد.

سرمشق پرستاران

زینب کبری علیها السلام از همان دوران طفولیت به پرستاری از بیمار، مصدوم و مجروح پرداخت. پرستاری از مادرش حضرت زهرا علیها السلام، در ایام بیماری، نقطه آغاز این زندگی است. بعد از ارتحال جانگداز رسول خدا صلی الله علیه و آله حضرت فاطمه علیها السلام در اثر فراق پدر و مصیبت‌های بعد از آن، در بستر بیماری افتاد. حضرت زینب - که شاهد ناجوانمردانه‌ترین حوادث تاریخ بود - از مادرش پرستاری و پذیرایی می‌کرد.

او در ۶ سالگی ضمن پرستاری از مادر، وی را برای ایراد خطبه تاریخی تا مسجد همراهی کرد، و آنگاه تمام خطبه را حفظ نموده و به آیندگان منتقل نمود.

پرستاری از پدر بزرگوارش هنگام مجروح شدن در جنگ‌های مختلف و هنگام ضربت خوردن، از دیگر موارد خدمات حضرت زینب علیها السلام است. همچنین روزهایی که امام حسن مجتبی علیه السلام در اثر خیانت همسرش در بستر بیماری افتاده بود بهترین یاور و خدمتگزار آن بزرگوار خواهر گرامی‌اش حضرت زینب علیها السلام بود. و بالاخره در صحنه دردناک کربلا، زینب کبری علیها السلام وظیفه پرستاری خود را به اوج رساند.

پرستاری از امام سجاد علیه السلام

حضرت زینب علیها السلام بارها به یاری امام سجاد علیه السلام شتافته و پرستاری و حفظ جان آن حضرت را سر لوحه برنامه‌هایش قرار داده بود که به عنوان نمونه دو مورد بیان می‌شود:

۱. امام سجاد علیه السلام می‌فرماید: شبی که فدای آن پدرم به شهادت رسید، من

غمخوار یتیمان

نه تنها زینب از دین یآوری کرد
به همت کاروان را رهبری کرد
به دوران اسارت با یتیمان
نوازشها به مهر مادری کرد
در عصر عاشورا حضرت
زینب علیها السلام نه تنها از امام سجاد
پرستاری می کرد، بلکه جمعی زن و
کودک داغدار، گرسنه، تشنه، بی پناه و
مجروح و کتک خورده را که شدیداً به
سرپرستی، پرستاری و نوازشهای
عاطفی نیاز داشتند، تحت حمایت
معنوی خود قرار داد. او نه تنها از این
گروه بی پناه حمایت می کرد بلکه خود
را سپر بلای آنان قرار داده بود.
تازیانه های دشمن را به جان می خرید
و نمی گذاشت که بچه ها و اطفال یتیم
در معرض بی مهریهای دشمن قرار
گیرند. او تمام این مشکلات را در راز و
نیازهایش با خداوند عالمیان در میان
می نهاد و گاهی نیز در خطاب با پیکر
مجروح برادر، درد دل نموده و
می گفت: «يَا بِنَّ أُمِّي لَقَدْ كَلَّلْتُ عَنِ الْمُدَافِعَةِ

نشسته بودم و عمه ام زینب نزد من بود
و از من به نیکوترین صورت پرستاری
می کرد.^۱

۲. در عصر عاشورا - هنگامی که به
خیمه ها حمله کردند - دختر فداکار
علی علیه السلام با از خود گذشتگی تمام امام
سجاد علیه السلام را از میان آتش نجات داد.
یکی از سربازان دشمن مشاهدات
خود را چنین گزارش کرده است: در
هنگام غارت خیم بانوی بلند قامتی را
دیدم که مثل پروانه به گرد یک خیمه
آتش گرفته دور می زند، گاهی به داخل
خیمه می رود و گاهی بیرون می آید، با
سرعت نزد او رفتم و گفتم: ای بانو!
مگر شعله آتش را نمی بینی؟! چرا مانند
سایر بانوان فرار نمی کنی؟ با صدایی
بغض آلود گفت: «ای مرد! ما شخص
بیماری در این خیمه داریم که توان
نشستن و برخاستن را ندارد، چگونه او
را رهاکنم در حالی که آتش از هر سو به
طرف او شعله می کشد؟!»^۲

اگر خونین، دل غمباورم بود

محبتهای زینب یاورم بود

میان خیمه آتش گرفته

به رأفت سایه او بر سرم بود

۱. ارشاد مفید، ج ۲، ص ۹۳.

۲. وفیات الائمه، ص ۱۵۹.

می داد و در راه کوفه و شام با اینکه گرسنه و تشنه بود، همانند پدرش علی علیه السلام و مادرش فاطمه زهرا علیها السلام به واژه ایثار معنی بخشید.

امام زین العابدین علیه السلام می فرماید:

«كَانَتْ تُقَسِّمُ مَا يَصِيبُهَا مِنَ الْعَطَامِ عَلَى الْأَطْفَالِ، لِأَنَّ الْقَوْمَ كَانُوا يَذْفَعُونَ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنَّا رَغِيفًا وَاحِدًا مِنَ الْخُبْزِ فِي النَّيُومِ وَاللَّيْلَةِ؛^۱ [عمه ام زینب در مدت اسارت،] غذایی را که به او می رسید میان بچه ها تقسیم می کرد [و خود رنج گرسنگی و تشنگی را تحمل می نمود]؛ چرا که عوامل دشمن در هر شبانه روز یک قرص نان به ما می دادند.»

ارزش پرستاری

پرستاری از منظر اسلام آنچنان ارزشمند است که حضرت خاتم الانبیاء صلی الله علیه و آله پرستاران راستین را دوستان پیامبران الهی قلمداد کرده، می فرماید: «مَنْ قَامَ عَلَيَّ مَرِيضًا يَوْمًا وَلَيْلَةً بَعَثَهُ اللَّهُ مَعَ إِبْرَاهِيمَ الْخَلِيلِ فَجَاؤَ عَلَيَّ الصَّرَاطِ كَأَنْبَرِيقِ الْغَطَافِ اللَّامِعِ؛^۲ کسی که یک

لَهُوْلَاءِ النِّسَاءِ وَالْأَطْفَالِ وَهَذَا مَثَنِي قَدْ أَسْوَدَ مِنْ الضَّرْبِ؛^۱ ای پسر مادرم! در دفاع از این زنان و کودکان در مانده شده ام و این چهره سیلی خورده من است که از ضربات [دشمن] سیاه شده است.»

زینب کبری با فداکاریهای خویش در عرصه خدمت رسانی، به بالاترین درجه ایمان و برترین مرتبه احسان نائل گردید. او از همه چیز خود در راه احیای ارزشهای الهی گذشت، رفاه و آسایش و آرامش زندگی در منزل عبدالله جعفر را رها کرده، با اجازه همسرش در میدان مبارزه با مشکلات سرسخت زندگی گام نهاد. او برای تکمیل قیام امام حسین علیه السلام از هیچ

کوششی فروگذاری نکرد و جهت اعتلای دین اسلام و تجدید حیات دوباره آن تمام زحمات و رنجهای مادی و معنوی را به جان خرید. او در این راه به نحو شایسته ای از بانوان و اطفال قافله پرستاری کرده و در تمام صحنه ها دیگران را بر خود مقدم داشت. زینب کبری علیها السلام به پیروی از برادرانش امام حسین علیه السلام و حضرت عباس علیه السلام سهمیه آب خود را به کودکان

۱. شجرة طوبى، ج ۲، ص ۲۳۷.

۲. وفیات الانمه، ص ۴۴۱.

۳. وسائل الشیعه، ج ۱۶، ص ۳۴۴.

خداوند قرار می‌گیرد و با این خدمت پسندیده، گناهانش پاک می‌شود. رسول گرامی اسلام فرمودند: «مَنْ سَعَى لِمَرِيضٍ فِي حَاجَةِ قَضَائِهَا، خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ، كَيَوْمٍ وُلِدَتْهُ أُمُّهُ»^۲ هر کس در رفع نیازهای بیماری بکوشد، از گناهانش پاک می‌شود همانند روزی که مادرش او را به دنیا آورد.»

در اینجا به برخی از وظایف پرستاران اشاره می‌کنیم:

الف. تغذیه مناسب بیمار

شخص بیمار براساس روحیه آسیب‌پذیر خود، نیاز به رسیدگی و دلجویی و پذیرایی دارد، و ممکن است خوردنیهای متنوعی را بخواهد. از منظر رسول اکرم ﷺ پرستار بیمار اگر غذاها و خوردنیهای دل‌خواه مریض را تهیه کرده و به وی بخوراند، در زمره بهشتیان خواهد بود. پیامبر اکرم ﷺ فرمودند: «مَنْ أَطْعَمَ مَرِيضًا شَهْوَتَهُ أَطْعَمَهُ اللَّهُ مِنْ ثَمَارِ الْجَنَّةِ»^۳ هر کس غذای دلخواه مریض را به او بخوراند،

شبانه روز از بیماری پرستاری کند، خداوند او را با ابراهیم خلیل ﷺ محشور خواهد کرد و او همانند برق خیره کننده و درخشان از صراط عبور می‌کند.»

پیامبر اکرم ﷺ در سخن دیگری می‌فرماید:

«مَنْ أَعَانَ ضَعِيفًا فِي بَدَنِهِ عَلَى أَمْرِهِ أَعَانَهُ اللَّهُ عَلَى أَمْرِهِ وَنَصَبَ لَهُ فِي الْقِيَامَةِ مَلَائِكَةً يَعْثُوثُهُ عَلَى قَطْعِ تِلْكَ الْأَمْوَالِ وَعُبُورِ تِلْكَ الْخَنَادِقِ مِنَ النَّارِ حَتَّى لَا تُصِيبَهُ مِنْ دُخَانِهَا وَلَا سُومِهَا وَعَلَى عُبُورِ الصَّرَاطِ إِلَى الْجَنَّةِ سَالِمًا آمِنًا»^۱ هر کس به یک ناتوان جسمی یاری کند، خداوند او را در کارهایش یاری خواهد کرد و در روز قیامت فرشتگانی را می‌گمارد تا او را در پیمودن احوال قیامت و عبور از گودالهای آتش - بدون اینکه آسیبی از دودها و سموم آن به او برسد - و درگذشتن از صراط به سوی بهشت او را با سلامت کامل و امنیت یاری دهند.»

اساساً اگر پرستار به وظایف محوله خود به درستی اقدام نماید و در رفع نیازهای بیمار از کوششهای لازم فروگذاری نکند، مورد رحمت

۱. تفسیر امام عسکری ﷺ، ص ۶۳۵.

۲. همان.

۳. مستدرک الوسائل، ج ۲، ص ۹۳.

خداوند از میوه‌های بهشت به او می‌خوراند.»

ب. شرح داروهای مریض

معمولاً بیمار در اثر ناراحتی فکری و روحی نمی‌تواند داروهای خود را کاملاً بشناسد و در وقت معین از آن استفاده کند. چه زیباست که پزشکان محترم و پرستاران بزرگوار به طور کامل چگونگی استفاده از داروها و منافع و عوارض آنرا به مریض شرح دهند. حضرت عیسی علیه السلام می‌فرماید:

«يُلْتَدُّ الْمَرِيضُ نَعْتِ الطَّيِّبِ الْعَالِمِ بِمَا يَرْجُو فِيه مِنَ الشِّفَاءِ»^۱ بیمار از شنیدن توصیف‌های پزشک حاذق و شفابخش بودن داروها لذت می‌برد.»

ج. تقویت روحیه بیمار

رفع نگرانیها و احساسات منفی بیمار از جمله امور مهمی است که در سرعت بخشیدن به سلامتی و بهبودی او مؤثر است؛ همچنانکه تشدید احساسات منفی و از دست دادن امید به آینده‌ای بهتر، بیماری او را مضاعف خواهد کرد. پرستار موفق سعی می‌کند خود را غمخوار و محرم راز بیمار قرار دهد. او با برقراری ارتباطات عاطفی و

کلامی مثبت و خدمات شایسته می‌تواند اعتماد بیمار را جلب کرده و مونس تنهاییهای وی باشد، و در آن لحظات حساس و بحرانی که زمینه و فضای مناسب فراهم است، با شیوه‌های مختلف بیمار را بنوازد و با لحن کلامی مهربان و عاطفی از انبوه ناراحتیهای وی بکاهد. ارشاد و هدایت بیمار، امیدوار کردن او به آینده‌ای بهتر و شنیدن درد دل‌های وی، از جمله امور مثبتی است که یک پرستار و یا پزشک می‌تواند از آنها استفاده کرده و از آن نتیجه مطلوب دریافت دارد. پیامبر بزرگوار اسلام صلی الله علیه و آله فرمودند: «إِذَا دَخَلْتُمْ عَلَى الْمَرِيضِ فَتَقَسَّمُوا لَهُ فِي الْأَجْلِ - فَإِنَّ ذَلِكَ لَا يَرُدُّ شَيْئاً - وَهُوَ يُطَيِّبُ النَّفْسَ»^۲ هنگامی که نزد بیمار می‌روید او را به زنده ماندن امیدوار کنید - هر چند این کار چیزی را بر نمی‌گرداند - اما در شادمانی روح‌اش تأثیر دارد.»

د. رعایت حال بیمار

پرستار وظیفه شناس همواره تلاش می‌کند تا بیمار خود را در راحتی

۱. بحار الانوار، ج ۱۴، ص ۳۱۰.

۲. مستدرک الوسائل، ج ۲، ص ۱۵۴.

است او وادار به نفرین شود و دعای بیمار از جمله دعاهایی است که سریعاً مستجاب می‌شود. امام صادق علیه السلام فرمودند: «ثَلَاثَةٌ دَعْوَتُهُمْ مُسْتَجَابَةٌ: الْحَاجُّ وَالْمَغَارِي وَالْمَرِيضُ، فَلَا تَعْظُمُهُ وَلَا تَضْجُرُهُ؛ دعای سه نفر مستجاب است؛ زائر خانه خدا، مجاهد در راه خدا و بیمار؛ مواظب باشید که او را عصبانی و دل‌تنگ نکنید.»

آرزو دارم که گر گل نیستم خاری نباشم

باربرداری زدوشی نیستم باری نباشم
 هر درخواست دعا از بیمار

پرستاران می‌توانند برای حل مشکلاتشان از بیماران تحت مراقبت خود، التماس دعا کنند و مطمئن باشند که آنان به خدا نزدیک‌ترند. امام صادق علیه السلام فرمود: «هرگاه یکی از شما از برادر بیمار تان عیادت نمود، از او التماس دعا نماید؛ چرا که دعای شخص با ایمانی که در حال بیماری است همانند دعای ملائکه پذیرفته می‌شود.»^۳

و آسایش نگه دارد، او بسا سخنان نسنجیده و کارهای ناشایست، بیمار را نمی‌رنجانند. با رسیدگی به موقع، خوراندن داروها، دادن غذاهای شفا بخش، به بهبودی مریض سرعت می‌بخشد. او گفتار رسول خدا صلی الله علیه و آله را نصب العین خود قرار می‌دهد که در این مورد فرموده است: «الْأُتُودُوهُ وَلَا تَضْجُرُوهُ؛^۱ [بیمار را] اذیت نکنید و دل‌تنگ و غمگین نسازید.»

شخص بیمار به جهت مشکلات خاصی که دارد ممکن است به بهانه‌های مختلف و با کوچک‌ترین ناراحتی خشمگین شود. پرستاران آگاه و با تجربه این نکته را در نظر داشته و به سخن امام صادق علیه السلام جامه عمل می‌پوشانند که فرمودند: «لَا تَغْضَبُوهُ؛^۲ بیمار را خشمگین [و عصبانی] نکنید.»
 نشستن طولانی نزد مریض، سؤال‌های مکرر (به غیر از پرسش‌های ضروری پزشکی)، اعتنا نکردن به خواسته‌ها و نیازهای وی، و او را به حال خود رها کردن، از جمله عوامل خشم بیمار است.

اگر بیمار را ناراحت کنیم ممکن

۱. مستدرک الوسائل، ج ۵، ص ۲۵۵.

۲. وسائل الشیعه، ج ۷، ص ۱۲۷.

۳. کافی، ج ۳، ص ۱۱۷.

ایام بیماری فرصت مناسبی برای تصفیه باطن، توبه از گناهان و رسیدن به خواسته‌های مشروع، تفکر در زندگی گذشته و قدردانی از سلامتی و اندیشیدن به آفریدگار جهان و نعمتهای فراوان اوست.

از منظر فرهنگ و حیانی اهل بیت علیهم السلام ایام بیماری فرصت مناسبی برای تصفیه باطن، توبه از گناهان و رسیدن به خواسته‌های مشروع، تفکر در زندگی گذشته و قدردانی از سلامتی و اندیشیدن به آفریدگار جهان و نعمتهای فراوان اوست. رسول بزرگوار اسلام صلی الله علیه و آله این حقیقت را این گونه به سلمان فارسی توضیح داد: «ای سلمان! بیماری تو آثار مثبت و خوبی برایت دارد، تو در حال بیماری همواره به یاد خدا هستی، دعای تو در آن حال

پذیرفته است و بیماری، تو را از گناهان پاک می‌کند.»^۱

و. دعا برای شفای بیمار

پرستاران دلسوز، افزون بر کوششهای ظاهری و خدمات معمولی می‌توانند برای بهبودی و شفای بیمار دعا کنند و با این عمل رضایت خداوند را جلب کرده، دل بیمار را به دست آورده و در شفای او شریک باشند. پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله در عرصه خدمت به بیماران پیشگام بود، از آنان دلجویی می‌کرد، گاهی پرستاری آنان را به عهده می‌گرفت و برای سلامتی‌شان دعا می‌کرد. امام علی علیه السلام نقل می‌کند: شبی بیمار شدم، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله آن شب از من مراقبت و پرستاری کرد و تا طلوع صبح مواظب حال من بود. آنگاه در مسجد با اصحاب نماز جماعت به جای آورد و در حق من دعا کرد: «اللَّهُمَّ اشْفِ عَلِيًّا وَ عَافِهِ فَإِنَّهُ أَسْهَرَنِي اللَّيْلَةَ مِنْهَا بِهِ»^۲ خدایا! علی را شفا ده و سلامتی بخش که به خاطر بیماریش امشب تا صبح نخوابیده‌ام.»

۱. من لایحضره الفقیه، ج ۴، ص ۳۷۵.

۲. بحار الانوار، ج ۴۰، ص ۱.